

**Magdalena Łątkowska**

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim

ORCID: 0009-0002-5943-5992

Integracja i wspólnotowość w przedszkolu: wpływ różnorodności kulturowej na rozwój społeczny i emocjonalny dzieci

Celem artykułu jest ukazanie, jak integracja i wspólnotowość w przedszkolu zróżnicowanym kulturowo wpływają na rozwój społeczny i emocjonalny dzieci. Treść merytoryczna podzielona została na trzy części, w których postawiono tezy, a następnie je uzasadniono. W pierwszej z nich podjęto temat integracji w wielokulturowym przedszkolu i jej znaczenie dla wszechstronnego rozwoju dziecka poprzez rozwój kompetencji społecznych i emocjonalnych, rozwój umiejętności poznawczych oraz akceptację różnorodności. W drugiej dowiedziono, że wspólnotowość w przedszkolu buduje poczucie przynależności i bezpieczeństwa wśród dzieci poprzez tworzenie więzi społecznych, rozwój empatii i zrozumienia oraz dbałość o powtarzalność struktur i rytuałów grupowych. Trzecia natomiast poświęcona została wzbogacaniu procesu edukacyjnego poprzez nabywanie umiejętności komunikacyjnych przez dzieci, ich rozwój językowy i wielojęzyczność, zrozumienie różnych stylów komunikacji oraz budowanie kompetencji międzykulturowych.

Słowa kluczowe: integracja, przedszkole, rozwój społeczny i emocjonalny, różnorodność kulturowa, wspólnotowość

Integration and Community in Preschool: The Impact of Cultural Diversity on Children's Social and Emotional Development

The aim of this article is to highlight how integration and community in a culturally diverse preschool setting affect children's social and emotional development. The content is divided into three sections where key theses are presented and justified. The first section addresses the topic of integration in a multicultural preschool and its significance for the comprehensive development of the child by fostering social and emotional competencies, cognitive skills, and

acceptance of diversity. The second section demonstrates that community-building in pre-school enhances children's sense of belonging and security through the creation of social bonds, development of empathy and understanding, and the reinforcement of group structures and rituals. The third section focuses on enriching the educational process through children's acquisition of communication skills, language development and multilingualism, understanding of different communication styles, and building intercultural competencies.

Keywords: integration, preschool, social and emotional development, cultural diversity, community

Wprowadzenie

Przedszkola funkcjonujące we współczesnym świecie coraz częściej stają się miejscem pierwszego kontaktu dzieci z różnych środowisk kulturowych. Wpływ na to mają przemiany społeczne, postęp ekonomiczny, globalizacja i migracje, które zalewają kontynenty. Różnorodność kulturowa dostrzegana w polskim systemie oświaty stanowi nie tylko wyzwanie, lecz także jest szansą na wzbogacenie procesu wychowawczo-edukacyjnego. Integracja i wspólnotowość w przedszkolu postrzegane przez pryzmat wielokulturowości mają zatem istotne znaczenie dla rozwoju społecznego i emocjonalnego dzieci. Obcowanie najmłodszych wśród odmiennych tradycji, języków i zwyczajów wzbogaca ich wiedzę o otaczającym świecie, kształtuje umiejętności interpersonalne i emocjonalne oraz sprzyja wszechstronnemu rozwojowi. Budowanie empatii i tolerancji, rozwijanie umiejętności komunikacyjnych i adaptacyjnych czy też wzrost kreatywności i innowacyjności to tylko niektóre umiejętności, jakie wychowankowie zdobywają podczas spotkania z odmiennością kulturową w przedszkolu. Dzieci uczą się przede wszystkim funkcjonować w zróżnicowanym społeczeństwie, co ma fundamentalne znaczenie dla ich przyszłych sukcesów życiowych. W kontekście tych wyzwań kluczowe staje się stworzenie środowiska sprzyjającego integracji i budowaniu wspólnoty, w której każde dziecko czuje się akceptowane i doceniane.

W rozważaniach do ww. tematu postawione zostały trzy tezy. Po pierwsze: integracja w wielokulturowym przedszkolu ma kluczowe znaczenie dla wszechstronnego rozwoju dziecka. Po drugie: wspólnotowość w przedszkolu buduje poczucie przynależności i bezpieczeństwa wśród dzieci. Po trzecie: różnorodność kulturowa w przedszkolu wzbogaca proces edukacyjny poprzez nabywanie umiejętności komunikacyjnych przez dzieci. Do każdej z wymienionych tez kolejno przedstawiono uzasadnienie.

Teza 1: Integracja w wielokulturowym przedszkolu ma kluczowe znaczenie dla wszechstronnego rozwoju dziecka

W naukach społecznych Katarzyna Bogucka integrację definiuje jako: „stan lub proces zachodzący w społeczeństwie, polegający na tym, że jego poszczególne elementy przejawiają tendencję do scalania się w harmonijną i skoordynowaną, funkcjonalną całość” (2018, s. 403). Z uwagi na problematykę niniejszego artykułu integrację przedstawiono w kontekście migracyjnym jako zjawisko „postrzegane przez pryzmat występowania określonych procesów na gruncie interakcji pomiędzy imigrantami a społeczeństwem przyjmującym” (Bogucka, 2018, s. 403). Małoletni migranci, którzy przemieszczają się wraz z rodzicami, stanowią coraz większą grupę społeczną w polskim systemie oświaty. Bogucka twierdzi, że: „Liczba migrujących dzieci jest trudna do oszacowania ze względu na brak pełnych danych dotyczących skali migracji” (2018, s. 405). Te, które trafiają do polskich przedszkoli, figurują w Systemie Informacji Oświatowej. Największą grupę społeczną stanowią Ukraińcy, którzy po wybuchu wojny masowo przekraczali granice naszego kraju. Z danych statystycznych na dzień 26 maja 2024 roku wynika, że w przedszkolach województwa lubuskiego opieką objętych jest 795 dzieci z za wschodniej granicy¹. Ich sytuacja naznaczona zmianą jest trudna i może prowadzić do stresu, lęku, wykluczenia, trudności adaptacyjnych oraz zaburzeń we wszechstronnym rozwoju. Kluczowe zatem znaczenie w procesie inkluzji społecznej ma integracja, czyli jak piszą Aleksandra Grzymała-Kozłowska i Sławomir Łodziński, „wychodzenie sobie naprzeciw” (2008, s. 9). W przedszkolu odnosi się ona do procesu, w którym dzieci z różnych środowisk kulturowych uczą się współdziałać i współistnieć w harmonijny sposób. Dzięki temu uczą się tolerancji, szacunku i akceptacji dla różnorodności. Przedszkole staje się zatem miejscem, gdzie dzieci mają okazję poznać i zrozumieć różne tradycje, języki i wartości, a ich integracja wpływa korzystnie na rozwój kompetencji społecznych i emocjonalnych, rozwój umiejętności poznawczych oraz akceptację różnorodności.

Rozwój kompetencji społecznych i emocjonalnych

Tempo przemian obserwowanych na wielu płaszczyznach współczesnego świata wymusza na ludziach rozwój określonych umiejętności w celu szybszego dostosowania się do nich. „Istotnym zasobem, którego rozwijanie i wykorzystywanie

¹ Dane uzyskane z Systemu Informacji Oświatowej za pośrednictwem Lubuskiego Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wielkopolskim w odpowiedzi na prośbę mailową dotyczącą danych statystycznych liczby dzieci ukraińskich objętych opieką przedszkolną w województwie lubuskim, 26 maja 2024 r.

pozostaje w związku z dobrym funkcjonowaniem na wielu płaszczyznach życia osobistego, zawodowego, społecznego, a także szeroko rozumianego zdrowia, są kompetencje” (Artymiak i Pawelec, 2019, s. 51). Jak zauważają Małgorzata Artymiak i Marta Pawelec, pierwsze opisy kompetencji związane są z badaniami Roberta White’a nad skutecznością. Opisał on motyw skuteczności jako zdolność organizmu do skutecznej interakcji i efektywnego radzenia sobie w otoczeniu (Artymiak i Pawelec, 2019, s. 51). U człowieka kompetencje pojawiają się już od najwcześniejszych etapów życia, a ich rozwój trwa nieustannie i zależy od wielu czynników. Pierwszym miejscem, które odgrywa istotną rolę w ich kształtowaniu, jest prawidłowo funkcjonująca rodzina. Nie mniej ważną rolę odgrywa środowisko przedszkolne, które dba o poznawczy oraz fizyczny obszar rozwoju dziecka, ale także o obszar społeczny i emocjonalny (Dz.U. 2017, poz. 356, s. 4–8), w którego ramach osiągnięcia dziecka są składową kompetencji społeczno-emocjonalnych. Na ich cechy składa się „zdolność jednostki do radzenia sobie zarówno z własnymi, jak i cudzymi emocjami” (Shaffer, 2005, s. 148) oraz „skuteczność w interakcjach oceniana w zależności od wieku dziecka, warunków kulturowych, w których ono żyje, oraz jego celów i sytuacji” (Żmudzka, 2018, s. 45). Integracja dzieci w wieku przedszkolnym z różnych środowisk rodzinnych oraz kulturowych sprzyja szybkiemu i prawidłowemu rozwojowi u nich kompetencji społeczno-emocjonalnych. Przebywanie bowiem w wielokulturowym środowisku umożliwia wychowankom rozwijanie umiejętności nawiązywania kontaktów z rówieśnikami o odmiennych doświadczeniach i perspektywach. Dzięki temu stają się bardziej empatyczne i otwarte na innych. Uczą się, jak współpracować w grupie, rozwiązywać konflikty oraz budować trwałe relacje oparte na wzajemnym szacunku.

Rozwój umiejętności poznawczych

„Jedną z ważniejszych potrzeb dziecka w wieku przedszkolnym jest potrzeba poznania, która jest motorem aktywności służącej zdobyciu orientacji w otoczeniu i wiedzy o świecie” (Muchacka, 2000, s. 29). Okres przedszkolny sprzyja wszechstronnemu rozwojowi dziecka. Ciekawość świata, naturalne pragnienie pogłębienia wiedzy i zrozumienia zjawisk zachodzących wokół, uruchamia w nim chęć czynnego eksplorowania otaczającej go rzeczywistości. Jak przytacza Bożena Muchacka za Antoniną Gurycką: „zamiast mechanicznie przyswajając materiał spostrzeżeniowy, dziecko intensywnie go analizuje, samodzielnie i planowo organizuje w celu lepszego zrozumienia go i opanowania” (Muchacka, 2000, s. 29). Aktualna podstawa programowa wychowania przedszkolnego poświęca poznawczemu obszarowi rozwoju dziecka aż 23 punkty (Dz.U. 2017, poz. 356, s. 6–8). Znajdują się w nich również treści natury kulturowej, a dotyczą obszaru muzycznego, geograficzno-przestrzennego czy najbliższego środowiska. Alina Szwarc w analizie rozporządzenia Ministerstwa Edukacji Narodowej zauważa, że: „wiele kwestii

kulturowych dotyczy dwóch ostatnich punktów obszaru poznawczego, odnoszą się one jednak wyłącznie do sytuacji, gdy w przedszkolu istnieje potrzeba realizacji zajęć w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, czy w języku regionalnym (kaszubskim)” (Szwarc, 2021, s. 385). W dzisiejszym zglobalizowanym świecie coraz więcej przedszkoli przejawia potrzebę nauki poznawania otaczającej rzeczywistości przez pryzmat wielokulturowy. Kontakt z różnymi kulturami pozwala dzieciom poszerzać horyzonty intelektualne. Nowe języki, tradycje i zwyczaje pobudzają ciekawość poznawczą, a także rozwijają kreatywność i elastyczność w myśleniu. Wielokulturowe środowisko w przedszkolu sprzyja również nauce poprzez zabawę, co dodatkowo wzbogaca proces edukacyjny.

Akceptację różnorodności

Internetowy *Słownik języka polskiego* PWN definiuje słowo *różnorodny* jako ‘złożony z rzeczy, osób itp. różnego rodzaju’ (SJP PWN), akceptację natomiast jako ‘aprobatę, formalną zgodę na coś, pogodzenie się z czymś, czego nie można zmienić, uznanie czyichś cech, czyjegos postępowania za zgodne z oczekiwaniami’ (SJP PWN). Obecnie niemal w każdym polskim przedszkolu funkcjonują grupy zróżnicowane kulturowo. Polski system edukacji poprzez akty normatywne daje prawo i dostęp do edukacji wszystkim dzieciom bez względu na pochodzenie. Ich prawidłowy rozwój w dużej mierze zależy od organizacji pracy oraz przygotowania nauczycieli. Świadomość kulturowa wychowawców wpływa na akceptację różnorodności przez wychowanków. Dlatego tak ważne w tym procesie są kompetencje samego nauczyciela, „szczególnie te związane z umiejętnością konfrontacji z odmiennymi systemami wartości, religii, obyczajów, ale także jego empatia, zaangażowanie i kreatywność” (Jarominek, 2022, s. 37). Odpowiednia postawa nauczyciela, wiedza z zakresu kultury kraju, z którego pochodzi podopieczny, a co za tym idzie – odpowiednio wykształcone kompetencje, mogą stanowić podłoże na gruncie akceptacji „innego” w grupie wielokulturowej. Jerzy Nikitorowicz uważa:

że czując się Polakiem i będąc jednocześnie obywatelem innego kraju niż Polska uczestniczymy co najmniej w dwóch kulturach, mamy także obowiązek godzenia ich w procesie rozwoju własnego i najbliższych, prowadzenia ustawicznego dialogu wspierającego uczestnictwo i aktywny udział zarówno w jednej, jak i w drugiej kulturze (2018, s. 17).

Nauczyciel pracujący w grupie wielokulturowej również uczestniczy co najmniej w dwóch kulturach i również ma obowiązek godzenia ich w jak najskuteczniejszy sposób. Przebywanie bowiem najmłodszych w zróżnicowanym, ale zintegrowanym środowisku pod opieką świadomego nauczyciela sprawia, że dzieci naturalnie akceptują różnorodność. Zamiast postrzegać różnice jako bariery, uczą się je widzieć

jako wartość i źródło wzbogacenia osobistego. Takie podejście sprzyja kształtowaniu postaw otwartości i tolerancji, które są niezwykle ważne w życiu dorosłym.

Teza 2: Wspólnotowość w przedszkolu buduje poczucie przynależności i bezpieczeństwa wśród dzieci

Definicja *wspólnotowości* zaczerpnięta ze słownika psychologicznego internetowego portalu Centrum Rozwoju i Wsparcia Psychologicznego Mentali mówi, że: „wspólnotowość dotyczy się skupienia na więzach z innymi, tworzeniu diad, dzielenia się uczuciami, podtrzymywania kontaktów społecznych, przyjmowania, jak i dawania wsparcia” (Centrum Rozwoju i Wsparcia Psychologicznego Mentali). *Słownik języka polskiego* PWN definiuje natomiast wspólnotę jako ‘to co łączy, ze-spala’ (SJP PWN). Niewątpliwie *tym czymś* jest wielokulturowa grupa przedszkolna. Badania naukowe dowodzą, że: „dziecko na etapie wychowania przedszkolnego rozwija się bardzo intensywnie” (Twardzik, 2018, s. 220), zarówno pod kątem społecznym, emocjonalnym, jak i poznawczym. Już podczas pierwszego kontaktu z rówieśnikami na etapie edukacji przedszkolnej wychowankowie przejawiają potrzebę afiliacji, uznania i akceptacji najbliższego otoczenia. Prawidłowo przeprowadzona „adaptacja do nowych warunków, konieczność zaakceptowania nowych reguł, a także uczenie się funkcjonowania w grupie – współbycie i współdziałanie z rówieśnikami podczas zajęć i zabaw stają się kluczowe dla tego etapu” (Twardzik, 2018, s. 220). Czynnikiem sprzyjającym budowaniu wspólnotowości jest na pewno rozwijająca się na tym etapie umiejętność dostrzegania odmienności rasowej czy etnicznej. Może prowadzić to do budowania społeczeństwa nowoczesnego, które „stara się łączyć w sobie tendencję przynależności do wspólnoty postrzeganej jako miejsce uznania dla innych oraz tendencje pielęgnowania indywidualnej autonomii rozumianej jako troska o zachowanie niepowtarzalności” (Segiet, 2021, s. 25). Odpowiedzialność za ten proces w grupie wielokulturowej spoczywa na barkach nauczycieli i prowadzi do poczucia przynależności i bezpieczeństwa wśród dzieci poprzez tworzenie więzi społecznych, rozwój empatii i zrozumienia oraz struktury i rytuały grupowe.

Tworzenie więzi społecznych

Człowiek od najdawniejszych czasów żyje we wspólnotach, w których tworzy więzi społeczne. Zdefiniowane zostały one znacznie później i charakteryzują się swoją wielością ze względu na różne czynniki brane pod uwagę przez ich twórców. Jak pisze Stanisław Sorys, są to czynniki „odnoszące się do ich powstania, funkcjonalności, potrzeb i oczekiwań jednostki” (2021, s. 13). Dalej w swojej pracy autor pisze, że: „ważnym czynnikiem więzi, które decydują o istnieniu grupy, jest świadomość

wspólnego stosunku do przedmiotów, symboli, wartości, norm czy osób” (Sorys, 2021, s. 13). Bez grupy wspólna świadomość nie ma racji bytu, natomiast bez wspólnej świadomości nie możemy mówić o więzach społecznych. Dlatego niezwykle ważnym elementem jest budowanie ich w pierwszych grupach, w które dziecko wchodzi. To właśnie w nich: „Dziecko w wieku przedszkolnym buduje pierwsze autonomiczne więzi z «Innymi». Inni stają się ważni, bo za ich pośrednictwem dziecko uczy się we wspólnej przestrzeni, weryfikuje swoje emocje i doświadcza nowych” (Twardzik, 2018, s. 221). Na Innego, czyli wychowanka odmiennego kulturowo, zwrócono uwagę w funkcjonującej podstawie programowej wychowania przedszkolnego (Dz.U. 2017, poz. 356, s. 5). Treści w niej zawarte, a dotyczące społecznego obszaru rozwoju dziecka, wyraźnie wskazują na uwrażliwienie dzieci na drugiego człowieka, jego przynależność do grupy przedszkolnej, przejawianie szacunku wobec dorosłych i dzieci, respektowanie praw i obowiązków czy prawidłową komunikację. Osiągnięcie tych umiejętności odbywa się w przedszkolu poprzez angażowanie najmłodszych w różnorodne formy współpracy, zabawy czy nawiązywanie relacji z rówieśnikami. Wspólne działania, takie jak gry zespołowe czy prace plastyczne, wzmacniają poczucie wspólnoty. Dziecko czuje się częścią grupy, co naturalnie wzmacnia jego poczucie przynależności bez względu na pochodzenie.

Rozwój empatii i zrozumienia

Prawidłowy rozwój społeczno-emocjonalny dzieci powiązany jest ściśle z jego umiejętnością funkcjonowania w otaczającym go świecie. Kontakty społeczne i umiejętność radzenia sobie z nimi ściśle łączą się z prawidłowym rozwojem emocji u dzieci i wzrastania w nich. W zróżnicowanej kulturowo wspólnocie przedszkolnej umiejętności te są elementarną kompetencją w zapobieganiu dezintegracji, agresji czy niedostosowaniu społecznemu. Empatia, czyli: „przejawianie emocji wynikających ze zrozumienia stanu emocjonalnego drugiej osoby, które są zarazem podobne do emocji, których ta osoba doświadcza lub powinna doświadczać” (Filip, Mróz i Ocetkiewicz, 2024, s. 40), stoi u podstaw bycia zrozumianym przez Innego oraz rozumienia go. W grupach zróżnicowanych kulturowo dzieci uczą się jej poprzez akceptację różnic. Wspólne zajęcia dają im okazję do wyrażania emocji, wsparcia rówieśników w trudnych chwilach i doświadczania wsparcia od innych. Obserwowanie zachowań nauczycieli oraz rówieśników uczących się okazywania troski, pomocy i zrozumienia pozwala na szybkie przyswajanie wzorców pozytywnych zachowań emocjonalnych. Prawidłowy rozwój emocjonalny dzieci nie byłby możliwy bez poczucia bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo bowiem:

jest wartością, której znaczenie docenia codziennie każdy człowiek i całe społeczeństwo. Jest obiektem starań, troski i dążeń, pragnień i zabiegów ludzi. Potrzeba

bezpieczeństwa należy do najważniejszych, najbardziej podstawowych potrzeb psychicznych. Niezaspokojenie jej powoduje nie tylko doraźne przeżycia lękowe, może też prowadzić do trwałych zaburzeń w funkcjonowaniu układu nerwowego (Orłowska, 2021, s. 113).

Troska o rozwój empatii i zrozumienia powinna być zatem priorytetem wychowawczym, rozwijanym i pielęgnowanym na gruncie wspólnoty, w której dziecko czuje się akceptowane, rozumiane i bezpieczne.

Struktura i rytuały grupowe

Wyjaśniając znaczenie słowa *struktura*, można odnieść się do definicji, że: „jest to całokształt względnie stałych cech charakteryzujących grupę. Mówiąc o strukturze, mówimy o jej składzie osobowym układającym się w pewien model powiązań” (Matras i Żak, 2018). Rytuały grupowe są natomiast w literaturze opisane jako: „tunel w którym jedno działanie ma następować za drugim, a następne za nim w ustalonym porządku” (Motyl, 2014, s. 76). Dzieci w wieku przedszkolnym postrzegają czas na podstawie powtarzalności zdarzeń, przyzwyczajają się do miejsc, osób i czynności stale przewijających się w ich życiu. Struktura i rytuały w wielokulturowej grupie przedszkolnej odgrywają zatem kluczową rolę w budowaniu ich poczucia przynależności i bezpieczeństwa. Tworzą one przewidywalne ramy, które pomagają dzieciom lepiej funkcjonować, niezależnie od różnic kulturowych i barier językowych. Ważną rolę w hierarchii grupy odgrywa nauczyciel, który występuje na pozycji lidera. Zarządza grupą, ustala zasady, rozwiązuje konflikty, dba o bezpieczeństwo fizyczne, jak i psychiczne dzieci. Jego obecność jest również ważna z punktu widzenia hierarchii samej grupy rówieśniczej. Czuwa on nad tym, żeby była pozytywna i oparta na współpracy i wsparciu ze strony rówieśników. Dobre praktyki wychowawcze zapobiegają bowiem powstawaniu relacji w grupie opartej na dominacji. Poczuciu bezpieczeństwa dzieci sprzyjają również działania grupy, które są często budowane dzięki regularnym rytuałom. Przewidywalna struktura dnia, powtarzalność ceremonii, stałe normy i zasady grupowe, symbole i przedmioty kulturowe oraz wsparcie ze strony nauczyciela tworzą solidne podstawy dla ich rozwoju społecznego, emocjonalnego i kulturowego w bezpiecznej wspólnocie, do której przynależą.

Teza 3: Różnorodność kulturowa w przedszkolu wzbogaca proces edukacyjny poprzez nabywanie umiejętności komunikacyjnych przez dzieci

Nie ulega wątpliwości, że powodzenie samego procesu edukacji międzykulturowej w wielokulturowej grupie przedszkolnej zależy od umiejętności komunikacyjnych dzieci. Dynamika zmian w dzisiejszym świecie, przemieszczanie się ludności, a co za tym idzie – obecność dzieci obcojęzycznych w polskich przedszkolach, stawia komunikację wielokulturową w kategorii nadrzędnej. Beata Boćwińska-Kiluk twierdzi, że: „koniec ery postrzegania świata przez pryzmat jednej kultury, w otoczeniu ludzi o podobnych poglądach, wymusza nabywanie nowych kompetencji – kompetencji do komunikacji międzykulturowej” (za: Bogucka, 2018, s. 408). Literatura przedmiotu dostarcza nam wielu jej definicji. Na przykład Gerard Maletzke „definiuje to zjawisko jako proces wymiany myśli i znaczeń pomiędzy ludźmi reprezentującymi różne kultury” (za: Ociepka, 2002, s. 23). W przypadku rozpatrywanego tematu tymi ludźmi są dzieci, a wymianie ich myśli i znaczeń należy na tym etapie edukacji pomóc. Wszystkie działania wspierające powinny rozpoczynać się od stworzenia warunków sprzyjających komunikacji. Niezbędne jest poznanie sposobu, w jaki dzieci komunikują się, poziomu znajomości języka ojczystego oraz etapów jego wczesnego rozwoju. Ważne jest również ustalenie, jak dziecko porozumiewa się w środowisku domowym oraz czy rodzice podejmują wysiłki związane z nauką języka kraju, w którym zamieszkują. Istotne znaczenie ma także ocena stanu zdrowia dziecka, w szczególności prawidłowego funkcjonowania słuchu i wzroku. Nauczyciel powinien być również poinformowany o ewentualnych trudnościach o charakterze psychologiczno-pedagogicznym. Aby ułatwić dziecku nawiązanie relacji z rówieśnikami w nowym środowisku, warto poznać jego zainteresowania, preferencje dotyczące zabaw oraz posiadane już umiejętności społeczne. Nauczyciel przedszkola odgrywa kluczową rolę w procesie integracji dziecka odmiennego kulturowo z istniejącą grupą rówieśniczą. Sukces społecznej inkluzji oraz rozwój kompetencji komunikacyjnych dziecka pozytywnie wpływają na cały proces edukacyjny poprzez rozwój językowy i wielojęzyczność, zrozumienie różnych stylów komunikacji czy budowanie kompetencji międzykulturowych.

Rozwój językowy i wielojęzyczność

O rozwijaniu doświadczeń językowych przez dzieci mówimy już od wczesnego dzieciństwa, ponieważ: „do naszej kompetencji komunikacyjnej należy [...] to, że potrafimy tworzyć teksty spójne i odpowiednie do sytuacji oraz używać języka tak, by wypełniał on rozmaite funkcje semiotyczne, takie jak: zadawanie pytań, obiecywanie, przewidywanie, wydawanie poleceń, stwierdzanie itp.” (Bula i in., 2004, s. 13).

Dzieci opanowują język ojczysty spontanicznie, na początku na gruncie rodzinnym później przedszkolno-szkolnym, by w efekcie komunikować się w sposób swobodny w życiu dorosłym. „Na język małego dziecka mają wpływ inne osoby spoza rodziny (dorośli świadomie kształtujący język dziecka i przypadkowi interlokutorzy) oraz rówieśnicy” (Bula i in., 2004, s. 15). Pierwsze zorganizowane grupy społeczne, w których dziecko spotyka się z rówieśnikami, by samodzielnie podejmować próby efektywnej komunikacji, to grupy przedszkolne. Obecnie zauważyć w nich można rosnącą liczbę cudzoziemców. Najliczniejszą grupę stanowią Ukraińcy, „poza nimi chętnie przybywają Białorusini, Niemcy, Rosjanie, Wietnamczycy i Hindusi” (Bączyk-Lesiuk, 2019, s. 7). Daje to obraz grup wielokulturowych i wielojęzycznych, czyli jak podaje *Słownik języka polskiego*, znajdują się w nich „mówiący wieloma językami” (SJP PWN). Beata Ociepka pisze, że: „badania nad komunikowaniem międzykulturowym wskazują, że komunikując się z przedstawicielami innych kultur, należy wziąć pod uwagę, że kultura i komunikowanie są ze sobą ściśle związane. Warunkiem powodzenia międzykulturowego komunikowania jest posiadanie cech ułatwiających taką relację u odbiorcy i nadawcy” (2002, s. 24). Dzieci przebywające w środowisku wielokulturowym mają zatem możliwość kontaktu z rówieśnikami mówiącymi w różnych językach i reprezentującymi różne środowiska kulturowe. Taka ekspozycja na odmienne systemy językowe stymuluje rozwój umiejętności lingwistycznych, ułatwiając przyswajanie nowych słów i fraz z innych języków. Nawet podstawowy kontakt z nowymi językami (np. poprzez wspólne zabawy czy piosenki) rozwija słuch fonetyczny i uczy, że język ma różnorodne formy wyrazu.

Zrozumienie różnych stylów komunikacji

Każda kultura ma swoje charakterystyczne sposoby komunikowania się, obejmujące zarówno werbalne, jak i niewerbalne formy wyrazu. Celem komunikacji międzykulturowej jest: „poprawa kompetencji oraz umiejętności komunikacji werbalnej i niewerbalnej, pogłębienia zdolności rozpoznawania i podejmowania zachowań komunikacyjnych, podniesienia zdolności aklimatyzowania się w nowym środowisku i lepszego zrozumienia własnej kultury i samego siebie oraz skuteczniejszego nawiązywania kontaktów i osiągnięcia celów” (Glondys i Bednarczyk, 2020, s. 16). Dzieci w przedszkolu wielokulturowym uczą się, że komunikacja to nie tylko słowa, lecz także gesty, mimika, ton głosu czy nawet kontakt wzrokowy, który w różnych kulturach może być interpretowany odmiennie. Ważne jest przeciwdziałanie utrwalaniu i przenoszeniu stereotypów dotyczących innych kultur i komunikacji międzykulturowej. Dzieci odkrywają świat poprzez podejmowanie wszelkiej aktywności, uczą się przez zabawę i bezpośrednie doświadczenie. W Polsce istnieje kilka programów edukacyjnych i inicjatyw, które mogą wspierać umiejętności komunikacyjne dzieci na gruncie wielokulturowym. Należą do nich: program *Edukacja*, programy dwujęzyczne, projekty czy warsztaty interkulturowe.

Innowacyjne podejście do komunikacji z dziećmi w przedszkolnych grupach wielokulturowych może obejmować również nowe metody, narzędzia i strategie wykorzystywane w codziennej pracy, takie jak multimedialne e-portfolia kulturowe, wirtualna rzeczywistość do odkrywania kultur, interaktywne mapy kulturowe, kąciki kulturowe czy też programy mentoringowe. Dzięki temu dzieci zaczynają rozumieć, jak ważne jest dopasowanie komunikatu do kontekstu kulturowego rozmówcy, co poszerza ich kompetencje interpersonalne.

Budowanie kompetencji międzykulturowych

Samo pojęcie komunikacji międzykulturowej zajmuje w dzisiejszym świecie coraz wyższą pozycję. Otwarte granice, wyjazdy rekreacyjne czy też zarobkowe wymusiły jakoby na społeczeństwie przemieszczającym się poznanie innych języków, kultur i obyczajów. Komunikacja międzykulturowa opanowuje również system edukacji, kształtując u wychowanków nowe kompetencje – kompetencje międzykulturowe. Jak przytacza Urszula Żydek-Bednarczuk: „obecność *Innego*, *Obcego*, *Drugiego* w polskiej rzeczywistości wymaga nie tylko znajomości języka, ale też obcowania w codzienności i polskiej kulturze” (2015, s. 67). Należy zatem docenić budowanie już u dzieci w wieku przedszkolnym kompetencji międzykulturowej ponieważ:

budzi i rozwija świadomość różnic i podobieństw między własną a innymi kulturami; refleksję nad nowymi zjawiskami kulturowymi, z uwzględnieniem tradycji oraz sposobów postępowania przedstawicieli innych kultur; empatię oraz zrozumienie innych punktów widzenia; praktyczne wykorzystanie wiedzy w celu świadomej analizy własnej kultury, zwyczajów, tradycji i sposobów myślenia; szacunek i tolerancję wobec przedstawicieli innych społeczeństw; umiejętność rozwiązywania konfliktów (Szczurek-Boruta, 2013, s. 157).

Dzieci, które posiadły tę umiejętność, dostrzegają, że sposób wyrażania emocji, myśli czy intencji może być zróżnicowany w zależności od kultury. Uczą się, że to, co dla nich jest normalnym sposobem komunikacji, może być postrzegane inaczej przez kogoś z innej kultury. To zrozumienie pomaga w budowaniu umiejętności negocjacji znaczeń, co jest kluczowe dla efektywnej komunikacji międzykulturowej. W środowisku wielokulturowym dzieci są bardziej skłonne do słuchania swoich rówieśników z uwagą, aby lepiej zrozumieć ich perspektywę. Środowisko to sprzyja również rozwojowi umiejętności pracy zespołowej. W trakcie wspólnych gier i zajęć dzieci muszą znaleźć wspólny język, aby osiągnąć cele grupowe. Ta konieczność współpracy wzmacnia ich umiejętności rozwiązywania problemów komunikacyjnych, a także uczy kompromisu i zrozumienia różnorodnych perspektyw.

Zakończenie

Powyższe uzasadnienia postawionych tez są przykładami tego, jak przedszkola w Polsce mogą wspierać integrację i wspólnotowość w grupach wielokulturowych, aby korzystnie wpływać na rozwój społeczny i emocjonalny dzieci. Są również dowodem na to, że edukacja przedszkolna może odegrać kluczową rolę w budowaniu mostów między różnymi kulturami, zapewniając dzieciom solidne podstawy do dalszej edukacji oraz funkcjonowania w zglobalizowanym świecie. Wielokulturowość, choć stanowi wyzwanie, niesie ogromny potencjał edukacyjny i wychowawczy. I tak: integracja dzieci z różnych kultur ma kluczowe znaczenie dla rozwoju ich kompetencji społecznych i emocjonalnych, umiejętności poznawczych oraz akceptacji różnorodności. Wspólnotowość buduje poczucie przynależności i bezpieczeństwa wśród dzieci, wpływa na tworzenie więzi społecznych, rozwój empatii i zrozumienia, a struktura i rytuały grupowe pomagają dzieciom lepiej funkcjonować niezależnie od różnic, jakie sobą reprezentują. Różnorodność kulturowa wzbogaca również umiejętności komunikacyjne dzieci, przyczynia się do ich rozwoju językowego, a nawet do wielojęzyczności, zrozumienia różnych stylów komunikacji czy też budowania kompetencji międzykulturowych. Tym samym wielokulturowe przedszkole nie tylko przygotowuje dzieci do życia w różnorodnym społeczeństwie, lecz także buduje fundamenty lepszej, opartej na wspólnocie i bardziej zintegrowanej przyszłości.

Bibliografia

- Akceptacja [hasło]. Słownik języka polskiego PWN. <https://sjp.pwn.pl/sjp/akceptacja;2439112.html> (dostęp: 12.12.2024).
- Artymiak M. i Pawelec M. (2019). Kształtowanie kompetencji społeczno-emocjonalnych dzieci w wieku przedszkolnym jako wyzwanie dla rodziców i nauczycieli. *Roczniki Teologiczne*, 66(10), 49–59, <https://doi.org/10.18290/rt.2019.66.10-4>
- Bączyk-Lesiuk K. (2019). Dziecko obcojęzyczne w polskim przedszkolu, czyli o (nie)ograniczeniach w edukacji. *Roczniki Humanistyczne*, 67(10), 7–18. <https://doi.org/10.18290/rh.2019.67.10-1>
- Bogucka K. (2018). Komunikacja międzykulturowa jako pomost ku integracji społecznej w środowisku wielokulturowym. *Studia Edukacyjne*, 49, 401–413.
- Bula D., Krzyżyk D., Niesporek-Szamburska B. i Synowiec H. (2004). *Dziecko w świecie języka*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Filip A., Mróz A. i Ocetkiewicz I. (2024). Dlaczego warto i jak można rozwijać empatię u dzieci we wczesnym i średnim dzieciństwie. *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*, 2(73), 39–50. <https://doi.org/10.35765/eetp.2024.1973.03>

- Glondys D. i Bednarczyk M. (2020). *Komunikacja międzykulturowa albo lepiej nie wychodź z domu*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Grzymała-Kozłowska A. i Łodziński S. (2008). *Problemy integracji imigrantów. Koncepcje, badania, polityki*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Jarominek N. (2022). Edukacja wielokulturowa w przedszkolu – szanse i wyzwania. *Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna*, 2(20), 35–38. <https://doi.org/10.4467/23537159PPW.23.005.17823>
- Matras J. i Żak R. (2018). *Trener w rolach głównych. Podręcznik pracy trenera*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. <https://psychologia.pwn.pl/artukul/struktura-grupy-628e9d3785adea166186596b> (dostęp: 12.12.2024).
- Motyl K. (2014). Rytuał – od antropologii kulturowej do analizy transakcyjnej. *Edukacyjna Analiza Transakcyjna*, 3, 65–78. <https://doi.org/10.16926/eat.2014.03.04>
- Muchacka B. (2000). *Stymulowanie aktywności poznawczej dzieci w przedszkolu*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Nikitorowicz J. (2018). Wielość kultur w jednym człowieku – wartość (i) czy dylemat tożsamościowy. *Edukacja Międzykulturowa*, 1(8), 17–30. <https://doi.org/10.15804/em.2018.01.01>
- Ociepka B. (2002). *Komunikowanie międzynarodowe*. Wrocław: Wydawnictwo ASTRUM.
- Orłowska B.A. (2021). Bezpieczeństwo edukacyjne dzieci cudzoziemskich jako element bezpieczeństwa kulturowego. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, 3(21), 111–125. <https://doi.org/10.14746/ssp.2021.3.7>
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. 2017, poz. 356).
- Różnorodny [hasło]. Słownik języka polskiego PWN. <https://sjp.pwn.pl/slowniki/r/C3%B3%C5%BCnorodno%C5%9B%C4%87.html> (dostęp: 10.12.2024).
- Schaffer H.R. (2005). *Psychologia dziecka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Segiet W. (2021). Wokół wspólnotowości: od inspiracji nowoczesności do pedagogicznych odniesień. *Teologia i Moralność*, 16, 1(29), 25–42. <https://doi.org/10.14746/TIM.2021.29.1.2>
- Sorys S. (2021). Ewolucja więzi społecznych. W: K. Kutek-Sładek i in. (red.), *Teoretyczno-empiryczne interpretacje tożsamości społecznej z uwzględnieniem perspektywy familio-logii*. Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie.
- Szczurek-Boruta A. (2013). Nauczyciele i kształtowanie kompetencji międzykulturowej uczniów. *Pogranicze. Studia Społeczne*, 21, 155–169. <https://doi.org/10.15290/pss.2013.21.11>
- Szwarc A. (2021). Treści (między)kulturowe w procesie kształcenia przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej – na podstawie analizy aktualnych podstaw programowych. *Edukacja Międzykulturowa*, 2(15), 379–392. <https://doi.org/10.15804/em.2021.02.21>
- Twardzik A. (2018). Edukacja międzykulturowa w przedszkolu – raport z badań nauczycieli. *Kultura i Edukacja*, 3(121), s. 218–230. <https://doi.org/10.15804/kie.2018.03.14>

- Wspólnota* [hasło]. Słownik języka polskiego PWN. <https://sjp.pwn.pl/slowniki/wsp%C3%B3lnotowy> (dostęp: 12.12.2024).
- Wspólnotowość* [hasło]. Słownik psychologiczny Centrum Rozwoju i Wsparcia Psychologicznego Mentali. <https://mentali.pl/aktualnosci/sownik/wspolnotowosc> (dostęp: 10.12.2024).
- Żmudzka M. (2018). Wspomaganie kompetencji emocjonalnych i społecznych dziecka w wieku przedszkolnym. *Zeszyty Naukowe WSG*, 32(3), 37–60.
- Żydek-Bednarczuk U. (2015). *Spotkanie kultur, komunikacja i edukacja międzykulturowa w glottodydaktyce*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.